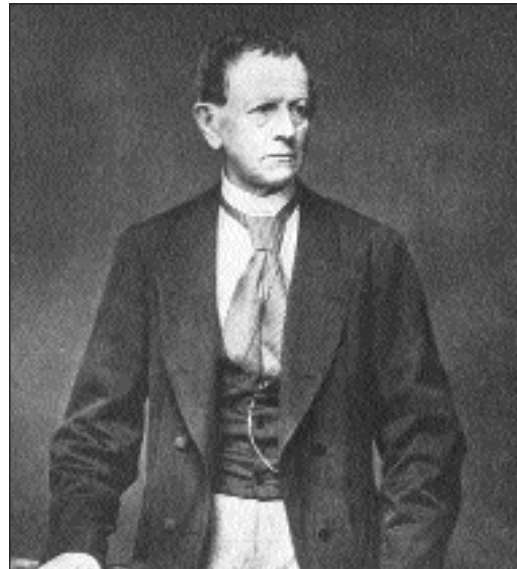

5. A német császárság és az olasz királyság megalakulása

A német és olasz egység kialakulása szorosan összefonódott, annak ellenére, hogy a két ország fejlődése alapvetően különbözött. A német egységet egy hatalmas gazdasági és katonai erővel rendelkező ország, **Poroszország** oldotta meg, Ausztria kiszorításával. Ezzel szemben az olasz egységet egy kis állam, a **Szárd királyság**, a nemzetközi lehetőségek maximális kihasználásával, elsősorban diplomáciai eszközökkel valósította meg. Közös vonás, hogy mindkét országban zseniális politikus kezében volt a diplomácia irányítása. Németországban **Bismarck**, Olaszországban pedig **Cavour** gróf volt az egyesítés motorja.

I. A gasteini megállapodás tartóhatatlanságáról mindkét fél meg volt győződve. Az ellentétek a **birodalmi alkotmány** felvetésével éleződtek ki. **Ausztria a porosz hatalom növekedésének a megakadályozására** szánta el magát, és kapcsolatot teremtett a birodalom középhatalmaival (Bajorország, Württemberg, Szászország, Hannover, Baden, Hessen-Kassel, Hessen-Darmstadt, Nassau, Szász-Meiningen), **Poroszország viszont a kérdés fegyveres megoldása mellett** döntött. Ebben számított az északnémet kisebb államok támogatására. Bismarck még 1865 októberében Biarritzban találkozott III. Napóleonnal, aki hozzájárult a porosz vezető szerephez Németországban, és

Helmut von Moltke

elismerve az olasz egységes állam jogsultságát. A porosz elszántságot a fegyveres megoldásra bizonyítja az **olaszokkal** 1866. április 8-án **kötött szövetség** szövege:

„Abban az esetben, ha Poroszország tárgyalásai a birodalom alkotmányreformjával kapcsolatban meghiúsulnának, és kénytelen lenne fegyvert fogni, Itália hadat üzen Ausztriának. A szerződés három hónap múlva érvényét veszti, ha közben a fenti ügyek nem rendeződnek.”

A szerződés **Itáliának Velencét** helyezte kilátásba, **Poroszországnak** pedig újabb német területeket, és **olasz részről szabad kezét a német birodalmi alkotmány-reformokra**. A haditerveket már a dán háborúra is **Helmut von Moltke** (1800–1891) készítette.

5. A német császárság és az olasz királyság megalakulása

A kor egyik legtehetségesebb hadvezére fiatal tiszti korában topográfusként működött, és terepfelméréseket végzett. Szaktudása révén a királyi család több tagjának hadsegédékeként számos országban járt. Törökországban Kisáziát, Szíriát és a kurd földet ismerhette meg, majd Henrik herceget Rómába kísérte. 1856-tól Szentpétervár, Moszkva, London és Párizs megismerése következett. Mindenütt nyitott szemmel igyekezett mindent megfigyelni és megérteni. Közben a katonai ranglétrán gyorsan emelkedett. Eleinte helyi seregrészek vezérkaránál dolgozott, majd 1864-ben a porosz vezérkar főnöke lett. Stratégiai elve az volt, hogy több irányból kell előnyomulnia, és az erők egyesítése után döntően győzni (getrennt marschieren, und vereintigt schlagen).

A német háború haditerveit is ő készítette el, és elképzeléseit az osztrák és szövetséges erők elszánt harca ellenére nagy sikerrel végre is hajtotta. Hadműveletei két részre bomlottak. Először (1866. június 7.) az Ausztriával szövetséges államok ellen indult, ahol a helytelen vezetés és az irányítás egy-ségének a hiánya miatt kárba vészett a csapatok elszántsága, így ez megkönnyítette a porosz erők sikerét. **Június 15-én indult az Ausztria elleni közvetlen támadás, és másnap bekövetkezett az olasz hadbalépés.** A döntő csata július 3-án következett be **Sadowa és Königrätz között**, és az osztrák és szász erők katasztrofális vereségével végződött.

A porosz fél 221 000 emberével szemben a másik fél 206 000 katonája harcolt. A XIX. század egyik legvéresebb csatája

volt. 9000 porosz esett el, az osztrák veszteség: 5 zászló, 187 löveg, 13 000 halott, 9.300 sebesült és 12 000 fogoly. Az osztrák-szász erők összes vesztesége 44 000 főre rúgott. A háború kimenetelét érthetővé teszi a porosz hadsereg lőfegyvereinek fölénye, a kiváló vezetés és a parancsok pontos végrehajtása. A másik félnél az elavult fegyverek mellett a támadási taktika is korszerűtlen volt. Benedek tábornok, aki csak Ferenc József unszolására vállalta a fővezérséget, kitűnő csapattiszt volt, de hadvezéri képességekkel nem rendelkezett. Nem volt előnyös az sem, hogy protestáns mivolta miatt az előkelő osztrák tábornokok nem kedvelték, és most is a harc folyamán időnként megtagadták parancsainak a végrehajtását. A politikai vezetés egyértelműen őt tette meg bűnbaknak. Érdekes anekdota, hogy Ferenc József aggodalmában, a katonai sikertelenségek esetén így kiáltott fel: az az átkozott Benedek már megint valami butaságot követett el! Holott Benedek már régen nem volt az élők sorában. (Benedek 1804–1881-ig élt.)

Ausztria politikai kudarcán az olasz háború sikerei sem változtattak. Szárazföldön 1866. június 24-én győztek az osztrákok Custozzanál a több mint két és félszeres olasz túlerővel szemben. Ezt követte július 20-án a **Lissa melletti tengeri győzelem az olasz flotta fölött.** Az osztrák győzelmek ellenére **Velence olasz kézbe került** az előzetes szerződések értelmében.

II. A porosz győzelem után a fegyverszüneti tárgyalások Nikolsburgban, a porosz főhadiszálláson kezdődtek el. Néhány nappal a tárgyalások előtt éles vita alakult a feltételekről

5. A német császárság és az olasz királyság megalakulása

I. Vilmos király és Bis-marck között. A király Ausztria meg-alázására és nagy területszerzésekre törekedett. Bismarck viszont már ekkor a következő lépésre gondolt, nevezetesen Franciaországgal szemben ő az osztrákokkal már szövetségesként számolt. Bismarcknak sikerült a királyt meggyőzni. Így a fegyverszünetben és a későbbi, **Prágában megkötött békében** (augusztus 23.) **Ausztria igen enge-dékeny feltételekkel úszta meg a vereséget**. Húszmillió tallér hadisarcot kellett fizetnie, és az olaszokkal kötött bécsi békében (október 3.) le kellett mondania Velence birtokáról. A döntő kérdés azonban az volt, hogy **Ausztria** – bár nagyhatalom maradt – **Németország ügyeibe már nem szólhatott bele, mert ott a kezdeményezés Bismarck kezébe került. 1867-ben megszervezte az Északnémet Szövetséget**, amely öt délnémet állam (Bajorország, Württemberg, Baden, Pfalz, Hessen-Darmstadt) és néhány apróbb terület kivételével minden német területet összefogott porosz vezetéssel. A szövetség elnöke a porosz király lett, kancellárja pedig Bismarck. **A délnémet államokkal véd- és dacszövetséget** hoztak létre, majd a következő évben a német vámszövetség kibővítésekor **a délnémet államokat is bevonták a vámszövetségbe**. Közben **Bismarck már tudatosan Franciaország elszigetelésére törekedett, Moltke pedig elkezdte a franciák elleni háború haditerveinek kidolgozását**, a német tüzérség és lovasság modernizálását. **A háborús válság a spanyol trónutódlás kérdésével kapcsolatban tört ki**. Spanyolországban ugyanis már 1868 óta királypártiak és köztársaságpártiak küz-

delme során több trónjelölt került szóba. A porosz király igen távoli rokonát, de a Hohenzollern családnak mégiscsak tagját, **Hohenzollern-Sigmaringen Lipót herceget** hívták meg. Ő először elfogadta a meghívást, majd elutasította, de a francia külpolitika nem nyugodott meg. **III. Napóleon** ebben az időben már meglehetősen súlyos belpolitikai nehézségekkel küzdött, személy szerint is komoly beteg volt. Népszerűségét a porosz előretörés visszaszorításával és a délnémet területek befolyásával igyekezett visszaszerezni. Ezt egy **németellenes háborúval** vélte megoldhatónak. Így Franciaország is elszántan készült a háborúra, amit eredetileg 1871-ben szándékozott megindítani. **Mindkét fél elszánta magát a háborúra**, de nem volt közömbös, hogy **melyik lesz a támadó**. Belpolitikailag ugyanis a munkásság pártjai csak védekező háborút voltak hajlandók megszavazni a parlamentben. **A diplomáciai háborút Bismarck nyerte meg**. Erről így számolt be:

„1870. július 13-án meghívtam Roon hadügyminisztert és Moltkét egy hármashoz ebédre. Beszélgetésünk idején jelentették nekem, hogy Emsből Abeken titkos tanácsos aláírásával rejtjeles távirat érkezett... A táviratot olvasása után vendégeimnek is felolvastam, s ennek következtében olyan levertség vett erőt rajtuk, hogy rá sem néztek az ételekre és italokra... Moltkénak néhány kérdést tettem fel arról, hogy mennyire bízik fegyveres erőink helyzetében, illetve arra vonatkozólag, hogy még mennyi előkészületre volna szükségük a váratlanul kirobbant háborús veszély esetén. Moltke azt

5. A német császárság és az olasz királyság megalakulása

válaszolta, hogy ha már háborúnak kell lennie, akkor számunkra semmiféle előnyt sem vár a háború kitörésének elodázásától. Moltke úgy vélte, hogy a háború azonnali megindítása egészében véve kedvezőbb lenne ránk nézve, mint elodázása... Ebben a meggyőződésben éltem a királynak Abeken útján továbbított felhatalmazásával, hogy t.i. tegyem közzé a távirat tartalmát, és mindkét vendégem jelenlétében húzásokkal lerövidítettem a táviratot, s alábbi fogalmazást adtam neki: „Miután a spanyol királyi kormány hivatalosan közölte a francia császári kormánnyal a Hohenzollern trónörökös lemondásáról szóló hírt, a francia nagy-követ Emsben azzal a további követeléssel lépett fel ő királyi Felségénél, hatalmazzák fel olyan értelemben táviratozni Párizsba: a király Őfelsége kötelezi magát arra, hogy soha többé ne adja újból beleegyezését, ha a Hohenzollernnek ismét jelöltetnék magukat. Ő királyi Felsége erre nem volt hajlandó a francia nagykövetet ismét fogadni, és azt az utasítást adta az ügyeletes adjutánsnak, közölje a nagykövettel, hogy Őfelségének semmi további mondani-valója nincs számára.” Miután vendégemnek felolvastam a távirat rövidített fogalmazványát, Moltke megjegyezte: „Így valahogyan egészen másként hangzik. Előbb úgy hangzott, mint jeladás a visszavonulásra, most pedig riasztó kürtjelnek hangzik, amely válasz a kihívásra.”

A táviratnak meglett a hatása. **III. Napóleon hadat üzent a német szövetségnek.** A katonai lépések **nem várt elsőprő sikert hoztak a németek részére.** Az első meglepetés az volt, hogy a délnémet államok a poroszok oldalára álltak, holott a franciák számí-

Porosz-francia háború

tottak az ő támogatásukra. Moltke katonai fölénye is bebizonyosodott. **Metz-nél** arattak diadalokat. **Szeptember 1-jén Sedánnál a francia hadsereget teljesen bekerítették.** A következő napon a császár is porosz fogságba került. Szeptember 4-én **Párizsban köztársasági forradalom tört ki, és III. Napóleont megfosztották trónjától.** A forradalmi várost porosz csapa-

5. A német császárság és az olasz királyság megalakulása

Adolf Thiers francia miniszterelnök

II. Viktor Emanuel

tok zárták körül. **1871. január 18-án Versailles-ban**, a francia királyok palotájának tükörtermében **a porosz királyt**, a bajor uralkodó javaslatára, **I. Vilmos néven német császárrá kiáltották ki.**

III. A német egység kialakulásával párhuzamosan és az európai hatalmi politikával szorosan összefonódva **Itáliában is kialakult az egységes nemzetállam.** A risorgimento (feltámadás, újjászületés) korszakának politikai központja a **szárd királyság** lett. Itt **II. Viktor Emanuel** (1849–1878) király uralkodott, de az igazi szellemi vezetés **Camillo Benso Cavour gróf** (1810–1861) kezében volt.

Tisztként kezdte pályáját, de utána rengeteget utazott és képezte magát mind a közgazdaságtan, mind a politikai tudományok terén. Az „Il Risorgimento” című lapnak 1847-ben alapítója volt. Az olasz remények 1848–49. évi nagy csalódásai után felismerte, hogy a forradalmi romantika helyett a politikai realizmus talajára kell lépni.

1850-ben a király a mezőgazdaság, kereskedelem és tengerészet miniszterévé nevezte ki, majd **1852-ben ő lett a miniszterelnök.** Nagy társadalmi reformprogramot tervezett, és célkitűzéseit eredményesen meg is valósította. A **liberális gazdasági intézkedésekkel** a királyság területeinek jelentős fellendülését érte el. Ugyanakkor **az egyházi életben** is meghirdette a „szabad egyház a szabad államban” elvet. Éber szemmel figyelte azokat a politikai

5. A német császárság és az olasz királyság megalakulása

Camillo Benso Cavour

Garibaldi

lehetőségeket, amikkel **egy kis állam súlyát és befolyását megnövelheti**. Az első alkalom az úgynevezett **krími háborúval** kapcsolatban adódott. Az Oroszország elleni angol-francia hadműveletek a Krím-félszigeten zajlottak. Ezt használta ki a Cavour által irányított olasz diplomácia. Amikor már világossá vált, hogy az oroszok lesznek a vesztesek, akkor az **olaszok is csatlakoztak az angol-francia szövetség-hez**, és 15 000 emberrel beléptek a háborúba. Ez a katonai lépés a szövetségeseeknek is jól jött, de a lényeg az volt, hogy **a béketárgyalásoknál a három nagyhatalom mellett negyediknek a kis szárd királyság is a tárgyalóasztalhoz ülhetett**. Az olaszok tekintélye jelentősen megnőtt, és 1858. júliusában **III. Napóleon** Plombières-ben titokban találkozott Cavourral, és **ígéretet tett Itália felszabadításának támogatására**. („Itália

szabad lesz egészen az Adriáig”) **A francia politika Ausztria ellen irányult**, és az olasz egységet a pápa alatt képzelte megvalósíthatónak! Erre a lépésre Ausztria **1859-ben** hadat üzent a szárd királyságnak, így **kitört a szárd-francia szövetség és Ausztria közt a háború**. A harcban a francia-szárd erők kétszer is győzelmet arattak. (**Magenta** június 4. és **Solferino** június 24.) A siker nem volt egyértelmű, mert alapvetően egyes tisztek oktan magatartásán múlt az osztrákok veresége. A solferinoi csatában **Wimpffen** tábornok volt a hibás, míg **Benedek** például igen eredményes volt, mert sok csapást mért a szárd erőkre. Ez volt az oka, hogy Ferenc József később ragaszkodott az ő fővezérségéhez Kőniggrätz-nél! A győzelem után két héttel **III. Napóleon váratlanul Villafranca-ban fegyverszünetet kötött**, megszegve ígéretét. **A Zürichben**

5. A német császárság és az olasz királyság megalakulása

Olaszország egyesítése

megkötött béke szerint Velence Ausztriáé maradt, Lombardiát Franciaországhoz csatolták. **Cavour** végtelenül elkeseredett, még az ön-gyilkosság gondolatával is foglalkozott, és **lemondott a miniszterségről**. Az olasz kérdés megoldására **fölmerült a pápa tiszteletbeli elnöklete** alatt létrehozandó konföderáció terve.

IV. A feléledő olasz öntudat nem fogadta el a konföderációs terveket, és inkább a **népszavazások** mellett döntött. **Cavour** 1860 januárjában visszatért, és az új helyzetben elérte a **torinói szerződésben**, hogy **Lombardia is olasz lett**, de ennek fejében Szavoját és Nizzát átadták Franciaországnak. Majd népszavazással

5. A német császárság és az olasz királyság megalakulása

Párma, Modena, Toscana és az Egyházi Államhoz tartozó **Romagna csatlakozott a szárd királysághoz**. Ugyanezen év áprilisában délen, **Szicí-liában is felkelés tört ki**, de nem járt sikerrel. Ekkor **Garibaldi vakmerő vállalkozása** segített az olasz ügynek. Genovában **ezer vörösingesével** (akiknek több mint a fele emigráns magyar honvéd volt) **hajóra szállva** 1860. május 11-én kikötött **Marsalában**. Az ellene küldött csapatok nagy része mellé állt, és **Szicília felszabadítása után** átkelt Itáliába. Szeptember 7-én **már Nápolynak is ura lett. II. Viktor Emanuel** északról indult az Egyházi Állam meghódítására. **Umbriában győzött a pápai seregek-en, majd a nápolyi királyságban is legyőzte II. Ferdinánd nápolyi király seregét**. Garibaldi az általa felszabadított területeket átadta II. Viktor Emanuelnak. **Az így felszabadított területeken népszavazás mondta ki a szárd királysághoz való csatlakozást** (október 21–22.) Itália egy kézbe került, csak Velence és az Egyházi Állam kis része, Rómával együtt, nem tartozott II. Viktor Emanuel alá. **1861. március 17-én Torinóban kimondták az egységes olasz állam megalakulását**. A királyság **uralkodója II. Viktor Emanuel** lett. A terület teljessé tétele ugyancsak a nemzetközi politika útján valósulhatott meg. 1860-ban a porosz-osztrák háború adott alkalmat **Velence megszerzésére** (lásd: 5. lecke I. bekezdését). Róma birtokbavételét egy ideig az akadályozta, hogy III. Napóleon francia erőkkel védelmezte az Egyházi Állam megmaradt területeit (Patrimonium Petri). **1870-ben III. Napóleon bu-kása lehetővé tette**, hogy olasz erők ennek a területnek a birtok-

bavételével teljessé tegyék **Itália politikai egyesítését**. IX. Pius pápával úgynevezett garanciaszerződést kötött II. Viktor Emanuel. Eszerint **a pápa tulajdona maradt a Vatikán a Szent Péter templommal és Laterannal**. Az így szűk területre visszaszorult pápai hatalom az olasz államtól évdíjat kapott, de elvben nem mondott le az egykori területek jogáról. Az új olasz állam tehát **megoldotta a nemzeti egység kérdését**, de a jövőben a **gazdasági és társadalmi nehézségek** megoldásának bonyolult feladataival kellett szembenéznie.

Feladat:

a) *Bismarck 1870. július 13-ról szóló emlékirata alapján rekonstruáljuk a porosz-francia háború kitörését!*

b) *Vegyük számba Itália egyesítésének állomásait, és döntsük el, hogy milyen szerepe volt bennük*

c) *a diplomáciai lépéseknek és*

d) *a katonai erőnek!*

6. Oroszország és a krími háború

Oroszország történetét a XVI. századtól kezdve a **szüntelen terjeszkedés** jellemezte. Ennek egyik mozgatója, hogy ez az alapvetően szárazföldi hatalom mindenáron **tengerhez akart kijutni**. Fontos tényező volt az is, hogy az orosz társadalom a feudalizmus meglehetősen torz formájában fejlődött, így a gazdasági növekedést **nem annyira a belterjesség fokozásával**, hanem sokkal inkább **új területek megszerzésével** igyekezett elérni. A **cári autarkia** rendszere ugyancsak az intenzív terjeszkedés lehetőségeit segítette elő. A szellemi élet területén is fontos jelenségek alakultak ki. Egyrészt a nemzeti öntudatosodás korában a cárizmus a **szláv népek összefogása** és megsegítése címen is fölléphetett (szlavofil, majd pán-szláv mozgalmak). Vallási mozzanat is szerepet játszott. Az ortodox egyháznak nem volt központi vallási feje, mert önálló autokefal egyházak alakultak ki. A **cárizmus** ezt a tényt kihasználva az **ortodox egyházak fejének is tekintette magát**. Ennek alapján igényt tartott a nem szláv, de ortodox vallást követő népek sorsának befolyásolására.

sével igyekezett elérni. A **cári autarkia** rendszere ugyancsak az intenzív terjeszkedés lehetőségeit segítette elő. A szellemi élet területén is fontos jelenségek alakultak ki. Egyrészt a nemzeti öntudatosodás korában a cárizmus a **szláv népek összefogása** és megsegítése címen is fölléphetett (szlavofil, majd pán-szláv mozgalmak). Vallási mozzanat is szerepet játszott. Az ortodox egyháznak nem volt központi vallási feje, mert önálló autokefal egyházak alakultak ki. A **cárizmus** ezt a tényt kihasználva az **ortodox egyházak fejének is tekintette magát**. Ennek alapján igényt tartott a nem szláv, de ortodox vallást követő népek sorsának befolyásolására.

OROSZ TERJESZKEDÉS ÁZSIÁBAN 1815-1914

Orosz terjeszkedés Ázsiában

6. Oroszország és a krími háború

M. M. Muraviev távolkeleti orosz gyarmatosító

1806-ban Perzsiától Bakut hódították el.

1808-ban a svéd-orosz háború során bekebelezték Finnországot.

1812-ben az 1806 óta zajló török háborúban Beszarábiát foglalták el.

1813-ban az 1804 óta zajló perzsa háborúban Azerbajdzsán északi része volt a zsákmány.

1828-ban ugyancsak a perzsáktól Örményország egy részét foglalták el.

1828–1829 között a törököktől foglaltak el újabb Kaukázus vidéki területeket.

1832-ben Lengyelországot az orosz tartományok közé sorolták be.

1839-ben megkezdődtek a Közép-Kelet területeiért folytatott öldöklő harcok, amik lényegében 1860-ig folyamatosan zajlottak.

I. Feladat: Tekintsük át az orosz terjeszkedés legfontosabb mozzanatait Nagy Péter korától a Történelem III. tankönyv alapján! (9. lecke III. bekezdés, 41. lecke II-III. bekezdés)

Válaszoljunk az alábbi kérdésekre!

a) Milyen földrajzi irányok figyelhetők meg a terjeszkedésben?

b) Voltak-e kísérletek a tengeren túlra is?

c) Milyen belpolitikai vonatkozásai voltak a terjeszkedésnek?

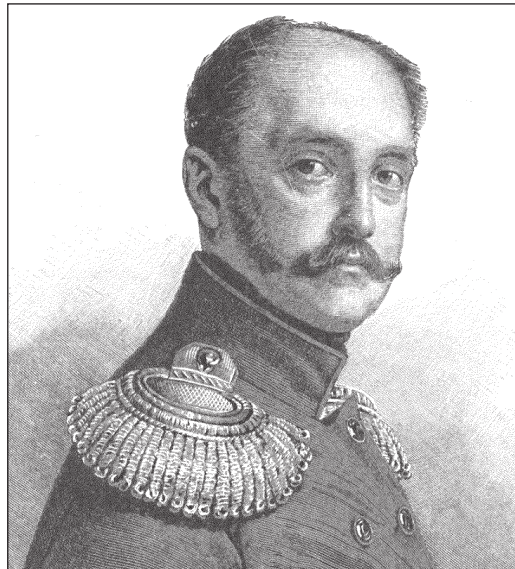
A XIX. században **felgyorsult az orosz terjeszkedés**, és úgyszólván minden égtáj felé hódításra törekedett. A terjeszkedés áldozatai Svédországtól kezdve, Törökországon és Perzsián át egész Kínáig megtalálhatók. Csak néhány fontosabb dátum, amely jelzi ezen törekvések sikerét:

Szent Bazil katedrális Moszkvában

6. Oroszország és a krími háború

A török háborúknak sajátos eszmei indoklása volt. A **török birodalmat** általában „**Európa beteg embere**”-ként **emlegették**. Ennek oka az általános hanyatlás, a belső ellentétek és a hallatlan méretű korrupció volt. A birodalom már hosszabb ideje haldoklott. A bomló hatalom lehetővé tette, hogy **a szomszédos nagyhatalmak a birodalom területeire szemet vessenek**. Ennek legfontosabb elvi indoklását abban látták, hogy a török uralom alatt élő keresztény népeket felszabadítsák, és véget vessenek a mohamedánok brutális eljárásainak. Ezen a téren a két leginkább érdekelt nagyhatalom a **Habsburg birodalom** és **Oroszország**, hol szövetségesként, hol riválisként lépett föl. A török birodalom stratégiai helyzete viszont az **Ázsiában gyarmatokat tartó nagyhatalmakat** is érdekeltté tette a török kérdésben, mivel **fontos volt számukra a kelet felé vezető utak biztosítása**. Közismert volt az oroszok nyílt tengerre való törekvése. Ez ebben az esetben a Boszporusz és a Dardanellák megszerzését, és ezáltal a **Földközi-tengerre való kijutásukat** jelentette. Angliának és Franciaországnak tehát nem volt érdeke az orosz előretörés, ezért **a török birodalom fenntartásán** munkálkodtak. Az orosz politika többször hangoztatta, hogy „a beteg ember lábát amputálni szokták”, de ezt a nyugati hatalmak érthető módon nem tartották helyes megoldásnak. Az 1839–1841-ig tartó keleti válságban (az egyiptomi kormányzó lázadása a szultán ellen) az oroszok nagy lehetőségeket láttak, de az **1841-ben létrejött Dardanella egyezmény kimondta, hogy a tengerszoro-sokon hadihajók nem haladhatnak át**.

I. Miklós orosz cár

II. A török kudarc elkésérítette az orosz politikát, de ugyanakkor **diplomáciai tekintélyét nagyon megnövelte, hogy 1849-ben Ausztriát megsegítette**, majd 1851-ben Poroszország visszaszorításában is Ausztria mellé állt. **I. Miklós** ezek alapján már **Közép-Európa urának érezte magát**, és elérkezettnek látta az időt, hogy a **Balkánra kiterjessze a befolyását**. 1853-ban azt követelte a török Portától, hogy ismerje el, hogy ő a törökországi **görög keresztények oltalmazója**, és zálogként **megszállta a román fejedelemségeket**. (Ezeknek már 1849 óta protektora volt.) Közben egy **angol-francia flottaegység a Dardanellákhoz** vonult, miután biztosították a törököket Franciaország és Anglia támogatásáról. I. Miklós megkísérelt az osztrákokkal és poroszokkal szövetkezni, de ők semlegesek maradtak. **Az orosz erők**

6. Oroszország és a krími háború

Oroszország 1795-ben

szárazföldön is hódítottak, majd a **török flottát megsemmisítették Szinope-nál.** (1853. november) Kornilov orosz altábornagy így számolt be feleségének:

„Csak annyi időm van, hogy elmondjam Neked: november 18-án ütközet volt Szinopnál. Nahimov, flottánk parancsnoka,

hajórajával megsemmisítette a török hadihajókat... Szinop városa most romokban hever, mert falai alatt folyt le a csata. A török hajóival a parthoz menekült, mi pedig felgyújtottuk a hajókat. Az ütközet dicsőséges volt, nem is járt különösebb veszteséggel: 37-en haltak meg, 230-an sebesültek meg.”

6. Oroszország és a krími háború

Leó Tolsztoj 1850-ben

Az angol-francia szövetségesek expedíciós hadsereget szállítottak a Balkánra, majd 1854 szeptemberében partraszálltak a Krím-félszigeten, és októberben megkezdődött Szevasztopol ostroma. Azért döntöttek így, mert Szevasztopol erődtítményei fenyegethették Konstantinápoly biztonságát. Gyors lerohanásra számítottak, de **az elkeseredett és önfeláldozó orosz védelem hosszú ostromot tett szükségessé.** Leó Tolsztoj tüzértisztként vett részt az orosz védekezésben. Így elevenítette föl a katonák harci szellemét bátyjához írt levelében:

„A hadsereg szelleme felülmúl minden képzetet. Még a régi Görögországban sem volt ilyen hősiesség. Kornyilov, amikor bejárta a hadsereget, helyette: Erőt, egész-

séget fiúk! – ezt mondta: Meg kell halni fiúk, meghaltok-e? és a katonák ezt felelték: Meghalunk kegyelmes urunk, hurrá! És ez nem virtuskodás volt, hanem mindegyikük arcán látszott, hogy ennek a fele sem tréfa, és már huszonkétezen teljesítették ezt az ígéretet.”

(1854 november)

A szövetségesek a romhalmazt 1855 szeptemberében tudták birtokba venni. Ezt az eseményt I. Miklós már nem élte meg, mert március 2-án meghalt.

A szövetségesek győzelme idején az ostromló sereg már 174 000 ezerre nőtt. Ebben a 15 000 olasz és a 28 000 török is szerepelt. A kor egyik legvéresebb háborúja volt. (Félmillió halott!) Emellett járványok is tizedelték a katonákat. A sebesültek ellátásának hiányosságai is növelték a veszteségeket. A közel egy éves ostrom az első állóháború volt az európai hadtörténelemben. A hadvezetés tudománya számos tanulságot vont le a tapasztalatokból. A Keleti-tengeren is megjelent egy angol-francia flotta. Néhány kisebb erőd ágyúzásán kívül nem volt katonai jelentősége. Alapjában véve csak politikai tüntetés volt a feladata.

III. II. Sándor (1855–1881) trónralépése a gyors béke lehetőségét kínálta, de ő akkor nem fogadta el az előterjesztett javaslatot az orosz hadiflotta korlátozásáról. Ám a **Párizsban összeülő békekonferencián** kénytelen volt az ott megfogalmazott feltételeket elfogadni. A tanácskozás előtt III. Napóleon Londonban, Viktória királynő pedig Párizsban tett látogatást. **A tárgyalások 1856 márciusában és**

6. Oroszország és a krími háború

Mac Mahon francia tábornok

áprilisában zajlottak le. A konferencián Anglia, Franciaország, Törökország, Szardínia, Poroszország és Svédország diplomatai vettek részt. Az aláírásra 1856. március 30-án került sor:

Garantálták Törökország területi sértetlenségét. A török birodalomban a mohamedánok és keresztények egyenjogúak lettek az európai hatalmak garanciája mellett. A Fekete-tenger semleges lett. Így a jövőben minden ország kereskedelmi hajója szabadon közlekedhet. Hadihajó viszont nem tartható ott. A Duna is szabadon hajózható teljes hosszában. Oroszország átadja Bessz-arábia déli részét a Duna-torkolattal együtt a Moldvai-fejedelemségnek, amely Havasalföldre hasonlóan Törökországon belül autonómiát élvez. A szerbek autonómiáját ismét

megegyeztetik a törökök fennhatóságának a megtartásával. A szövetségesek visszaadják a Krim-félsziget elfoglalt részeit, miután Szevasztopol erődtényeit és kikötőberendezéseit felrobbantották.

A párizsi béke **Franciaország vezető befolyását biztosította** Európában, megszüntette Oroszország európai túlsúlyát, és **megakadályozta a Földközi-tenger irányába való terjeszkedését**. Nem változott azonban az orosz terjeszkedés **a többi irányban, ahol tovább folytatódott az orosz előnyomulás**: 1860-ra lezárult a több évtizedes kölcsönösen kegyetlen küzdelem a **Kaukázus-vidéki mohamedán népekkel** (tatárok, cserkeszek, dagestániak, cssecsenek). Folytatódott a 70-es években a **Kaspi-tengertől keletre** az Amu-darja és a Szir-darja mentén élő népek, Turkesztán, Khíva, Bocchara lakói, valamint a kirgizek, kazahok alávetése. Nemcsak Közép-Keleten, hanem **Távol-Keleten** is folytatódott az orosz gyarmatosítás. **1859-ben Kínától elfoglalták az Amúr-vidéket**, és a következő évben megalapították **Vladivosztokot**. A név jelentése: kelet királynője. El lehet képzelni, hogy az ott élő népek milyen érzelmekkel fogadták, hogy egy jövevény a saját települését már a kelet urának tekinti.

IV. Az orosz külpolitikát kudarcok és sikerek jellemezték. **A krími vereségnek azonban igen fontos belpolitikai tanulságai is voltak.** II. Sándor érdeme, hogy fölismerte a teendőket, és igyekezett az orosz társadalmat az új idők új követelményeihez igazítani. A háború legfeltűnőbb jelene

6. Oroszország és a krími háború

II. Sándor orosz cár

az orosz gazdaság hanyatlása volt. Az orosz határ rendkívül hosszú volt, és mivel nem tudhatták, hogy hol fog az ellenség támadni, **rendkívül nagy katonai erőt** kellett fegyverben tartani. Ennél is nagyobb baj volt, hogy a háború alatt az oroszok egyik legjelentősebb bevétele, **a külkereskedelmi haszon, katasztrofálisan csök-kent.** Nagy hatással volt a társadalomra, hogy a háború során rengeteg **korruptciós ügyre** derült fény. Így a háború alatt és után az általános elégedetlenség sok helyen **parasztláadásokban** nyilvánult meg. Ez vezette a cárt arra a felismerésre, hogy a **jobbágyfelszabadítás kérdését sürgősen meg kell oldani,** annál is inkább, mert a **művelt orosz értelmiség** teljes szívvel és nagy lelkesedéssel állt ki a parasztkérdés meg-oldása mellett.

Megindult a nép közé járás, és a főleg külföldön élő **radikális forradalmárok** közvetlen a cárizmus ellen indítottak támadást. Egyszóval a régi dekabrista eszmék újraéledtek. A kérdés a szakemberek hosszú tárgyalásai után **1861-ben cári ukáz** kiadásával, tehát rendeleti úton oldódott meg. A felszabadításban a **porosz példát követték,** de a **régi orosz hagyományok is tovább éltek.** Az ukáz szövegéből:

„A magánföldesúri parasztok és urasági cselédek jobbágyi helyzete örökre megszűnik... Ezen rendelet és az általános törvény alapján a jobbágy függőségből kikerült parasztok és urasági cselédek – mind személyi, mind vagyoni tekintetben – a szabad falusi parasztság jogait kapják meg. A földesurak földjük tulajdonjogának megtartása mellett, a törvényben meghatározott szolgáltatások ellenében a parasztnak örök használatára engedik át a paraszti beltelkeket és ezen felül a helyi rendeletek alapján megállapított nagyságú szántóföldeket és más birtokterületet abból a célból, hogy a parasztok létfenntartása, valamint az állam és a földesurak iránti kötelezettségeik teljesen biztosítva legyen... A jobbágyi függőségből kikerülő parasztok gazdasági tekintetben közösségeket alkotnak, közvetlen közigazgatási és bírósági szempontból pedig úgynevezett körzetekben egyesülnek. Minden közösségben és minden körzetben a közügyek intézése a faluközösség, a mir és választott embereinek a feladata... Az a paraszt, aki a közösségből való elbocsátását kívánja, örökre mondjon le a közösségi földből való részesedés jogáról, és adja le a föld-területet... A közösségből való kilépés feltétele, hogy a család ne tartozzon semminemű

6. Oroszország és a krími háború

Leó Nyikolajevics Tolsztoj gróf

állami, területi vagy közösségi adóval.”

Az orosz jobbágy tehát **megszabadult a földesúri jogszolgáltatás alól, de nem lett a használatában levő föld szabad birtokosa**. A helyi rendeletek viszont az eddig használt **földterületet megcsonkították**, mert a föld minőségétől függően a földek 20-25%-át a földesúri birtokhoz csatolták. Ugyancsak meg kellett állapodni a **megváltás pénzösszegéről** is, ami sokszor nagyobb volt, mint a föld forgalmi értéke. Amíg a földesúrral nem kötötték meg a megváltásra vonatkozó szerződést, addig a paraszt **„ideiglenes adós”** volt, ami a robot és adókötelezettség fennmaradását jelentette. A szerződés megkötése néha évekig is elhúzódhatott, és csak azután lett a paraszt **„tulajdonos paraszt”**. A **megváltási összeg 80 százalékát az állam előlegezte a földesurak részére, és a parasztnak 49 év alatt kellett azt az állam részére visszafizetni**. A közösségi földekből a **mír osztotta ki a parasztnak használatába kerülő úgynevezett osztásföldeket**.

***Feladat:** Elemezzük a közölt szöveget és válaszoljunk a kérdésekre!*

- a) Mi lehetett az ukáz hatása a parasztnak?*
- b) Hogyan hathatott a földesurakra?*
- c) Mi történt a faluközösségből kilépő parasztnak?*

II. Sándor **más reformokkal is elősegítette a polgárosodást** Oroszországban. 1864-ben jelent meg a **zemsztvó intézményekre** vonatkozó rendelet,

6. Oroszország és a krími háború

Lermontov

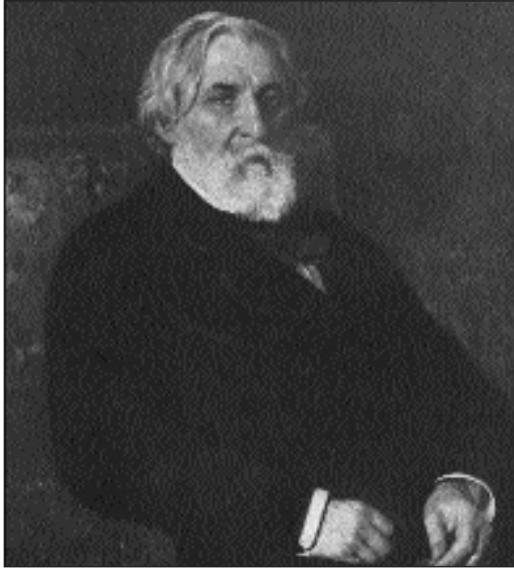

Gogol

majd 1870-ben a **városokra** vonatkozó rendelete. Ezek a kormányzóságokban, a kerületekben és a városokban **önkormányzati testületeket** vezettek be. A kormányzósági és kerületi zemsztvókban a nemesség, a városi önkormányzatokban pedig a gazdag polgárság lett a hangadó. **Hatáskörük** meglehetősen szűk körű volt, mert **csupán a helyi gazdálkodás, az egészségügy és az oktatásügy** került a befolyásuk alá. Történelmi jelentősége ezeknek az intézményeknek az volt, hogy az állami szigorú ellenőrzés ellenére is épp az **értelmiség legjobbjait hozzászoktatta az önállóbb gondolkodáshoz és a kö-zért való önzetlen munkálkodáshoz.** (*Gondoljunk L. Tolsztoj: Anna Karenina című regényében Levin munkálkodá-sára!*) Nagy jelentőségű volt az ugyan-csak 1864-ben bevezetett **bíró-sági re-form**, ami a jobbágyszabadságnak

szükségszerű következménye volt. **Egy-séges bíróságokat** hoztak létre nyilvános tárgyalásokkal, a bűnügyekre **esküdtbíró-ságokat** szerveztek, és szabályozták az **ügyvédek** jogkörét. Hosszabb folyamat volt a **hadügyi reform**. Bevezették a hadkötelezettséget, a szolgálati időt 6-7 évre csökkentették. (Eddig 25 év volt.) Modernizálták a hadsereg technikai felszerelését, és javítottak a tisztképzésen. Átmenetileg **enyhítették a cenzúrát, szabad vallásgyakorlatot engedélyeztek, és enyhítettek a zsidókat sújtó rendelkezése-ken.** A reformok megindították a társadalmi igények kibontakozását. A **parasztmoz-galmak sokkal öntudato-sabbak lettek, majd megjelentek a munkás megmozdulások is.** A radikális forradalmár értelmiség hangja egyre erősödött. Megható jelenség, hogy e században, amikor annyi nehézség,

6. Oroszország és a krími háború

Turgenyev

Goncsarov

rengeteg belső ellentét és sok szörnyű háború, a társadalom nyugalma rendszeresen megrázta, **az orosz művészet majdnem minden területen halhatlan virágzásnak indult.** A fényes kortárs tehetségeknek elég a nevüket felsorolni: Puskin, Lermontov, Gogol a

század első felében alkottak, de máig hatnak, Goncsarov, Turgenyev, Dosztojevszkij és Tolsztoj életműve átívelt az egész századon, és **műveiket napjainkig Európa legnagyobb kincsei között tartjuk számon.**